

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський Суд з прав людини [Електронний ресурс]. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Куди скаржитися, крім Європейського суду з прав людини? [Електронний ресурс] / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – 104. – Режим доступу до ресурсу: <https://helsinki.org.ua/articles/kudy-skarzhytysia-krim-yevropeyskoho-sudu-z-prav-liudyny/>
4. Резолюція Ради з прав людини 5/1 [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: https://echr.coe.int/Documents/Resolution_ECHR_cessation_membership_Russia_CoE_ENG.pdf

Ключові слова: правосуддя, судочинство, доказування, воєнні злочини, слідчі дії, війна.

Key words: justice, judiciary, evidence, war crimes, investigative actions, war.

ПРИВИДЕНЦЕВ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри цивільного процесу*

МІСЦЕ ЕЛЕКТРОННИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасні світові глобалізаційні процеси з кожним роком стають все більш взаємопов'язані з розвитком сфери інформаційних технологій та впливають на всі рівні життя населення в світі загалом, та в Україні зокрема. За нашою державою починають міцно закріплюватися статуси «ІТ-хабу» Європи та «цифрової» держави: передові розробки в сфері цифровізації, підготовка висококваліфікованих ІТ-фахівців, які користуються кадровим попитом далеко за межами держави, загальна діджиталізація країни в сфері державних послуг та створення «держави у смартфоні», автоматизація та інформатизація багатьох сфер повсякденного життя. Перехід комунікації з матеріального світу до цифрового є наслідком впровадження цифрових технологій як на побутовому рівні між індивідуумами, так і на професійному рівні між установами/організаціями та державою. Зазначені процеси створюють значні обсяги обміну інформації в е-середовищах саме через електронні повідомлення, як один із найпопулярніших засобів цифрової комунікації, що в свою чергу викликає необхідність нормативного врегулювання використання такого спілкування як доказу в судочинстві при вирішенні цивільних спорів.

Визначення поняття «електронне повідомлення» в цивільному процесуальному законодавстві відсутнє, а серед нормативно-правових актів його визначення наводиться у ст.1 Закону України «Про захист прав споживачів» як «інформація, надана споживачу через телекомунікаційні мережі, яка може бути у будь-який спосіб відтворена або збережена споживачем в електронному вигляді» [1]. Технічна сфера дає визначення електронних повідомлень як «автономної частини цифрового зв'язку, яка призначена для передачі між фізичними пристроями інформації та використовує загальновизнаний електронний протокол зв'язку» [2].

Для визначення місця електронних повідомлень в системі доказів, перш за все, потрібно визначитись із категоріальним апаратом процедури доказування в цивільному процесі. Поняття «доказування» є дискусійним питанням серед науковців, адже в чинному цивільному процесуальному законодавстві України воно чітко не визначено. Представники Одеської школи права дають наступне визначення «доказування» в цивільному процесі: «розумова й процесуальна діяльність суб'єктів доказування, яка врегульована нормами цивільного процесуального законодавства та спрямована на встановлення фактів (обставин), що мають значення для справи, і яка складається зі збирання, подання, дослідження (перевірки) та оцінювання судових доказів» [3, с. 70]. Визначення поняття «доказування» вказує на головний елемент в цьому процесі – докази, який законодавець визначає як «будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи» (ч. 1 ст. 76 ЦПК) [4]. Можна констатувати, що електронні повідомлення як докази – це повідомлення, що передаються засобами цифрового зв'язку в електронній формі та містять дані, що можуть або підтвердити або спростувати обставини, на яких ґрунтуються вимоги чи заперечення учасника справи, по суті справи, яка вирішується судом.

Стрімкий розвиток ІТ випереджає свою правову регламентацію, зокрема і обіг електронних повідомлень та способи їх використання як засобів доказування в цивільному судочинстві. До 2017 року серед джерел фактичних відомостей (доказів) були лише пояснення сторін, допитаних як свідків, показання свідків, висновки експертів, письмові та речові докази, тому під час розгляду справ електронні повідомлення подавались у форматі роздруківок з електронного листування з різних поштових агентів (електронна пошта, месенджери, смс-повідомлення) та їх прирівнювали до письмових доказів. Адже, в ст. 64 ЦПК (редакція до 15.12.2017 р.) письмовими доказами було визначено будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи [4]. Це спричиняло суперечності при застосуванні аналогії закону щодо використання електронних повідомлень як доказової бази через особливості функціонування документообігу в паперовому та цифровому форматах. З кожним роком кількість випадків

застосування електронних повідомлень як доказів в цивільному судочинстві тільки збільшувалась, але нормативної регламентації не було, що спричиняло появу різних по суті рішень у судовій практиці та правових аргументацій щодо доцільності застосування ідентичних доказів та їх відповідності критеріям належності, допустимості та достатності.

В новій же редакції ЦПК від 15.12.2017 р., законодавець якісно розширив докази новою категорією – електронними доказами (ст. 100 ЦПК), де серед інших було визначені і електронні повідомлення (текстові, голосові та мультимедійні) [4]. Виокремивши електронні докази, законодавець не визначив нові чіткі правові механізми їх застосування в процесі доказування, що поступово намагаються впорядкувати постановами Верховного Суду. Виходячи із правових позицій Верховного Суду, надається перевага класичним та «перевіреним часом» методам захисту обміну цифрової інформації, а саме електронному підпису. Такий формат захисту текстових електронних повідомлень характерний для державних органів та юридичних осіб і зовсім непопулярний в обігу інформації серед фізичних осіб, а голосові та мультимедійні повідомлень взагалі неможливо або досить складно посвідчити в такий спосіб. Значні складнощі викликає застосування зазначених доказів у разі заперечення їх достовірності іншою стороною справи через відсутність універсального механізму підтвердження. Як альтернатива – використання судових експертиз, але такий механізм призводить до значного здороження та ускладнення судової процедури. Серед проблем залишаються невирішеними універсальна процедура ідентифікації автора електронних повідомлень, визначення належності поштового агента конкретній особі та листування з конкретною особою, посвідчення голосових та мультимедійних повідомлень, а також текстових повідомлень між фізичними особами.

У призмі євроінтеграційних процесів в Україні слід також врахувати європейський досвід, що трансформований у норми «м'якого» права. В 2019 році Комітет міністрів Ради Європи схвалив рекомендації у застосуванні електронних доказів в цивільних та адміністративних справах (якщо вони не суперечать нормам національного законодавства країн-учасниць), де зазначив наступне:

- судам не слід відхиляти електронні докази та заперечувати їхню юридичну силу виключно через те, що вони були зібрані та/або надані в електронному вигляді або не містять удосконалений, кваліфікований або аналогічним чином захищений цифровий підпис;
- судам необхідно приймати до відома доказову цінність метаданих та можливі наслідки їх невикористання;
- сторонам слід дозволити надавати електронні докази в оригінальному електронному вигляді без необхідності подавати роздруковки та сприяти передачі електронних доказів через електронні засоби зв'язку, що сприятиме підвищенню ефективності судочинства;
- збір електронних доказів слід здійснювати належним та безпечним чином;

– надавати електронні докази суду необхідно з використанням надійних сервісів, наприклад послуг посвідчувальних центрів, а враховуючи підвищений ризик знищення чи втрати доказів, слід запровадити процедури безпечного вилучення та збору електронних доказів [5].

Можемо, констатувати, що законодавець в 2017 році визначив місце електронних повідомлень серед системи доказів в цивільному процесі та приділяє йому належну увагу, але загалом інститут електронних доказів не сформований в достатній мірі та знаходиться на досить ранній стадії свого формування в Україні та світі. Багато питань в зазначеній сфері залишаються невирішеними, а процедури їх використання або взагалі невизначені, або неузгоджені між собою. Вважаю доцільним приділити увагу вивченню зарубіжного досвіду (як європейського так і азіатського) у процедурах використання електронних повідомлень як джерела доказів та провадити діяльність з розробки власних універсальних механізмів забезпечення та використання їх у судочинстві задля спрощення та здешевлення судової процедури і збільшення ефективності судочинства.

Список використаних джерел:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991р. № 1023-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379.
2. Motor vehicles. Chapter 269. House bill no. 1430 (Representatives Mock, Dobervich, D. Ruby). URL: <https://www.ndlegis.gov/assembly/65-2017/session-laws/documents/MTRVH.pdf> (Дата звернення: 29.05.2022).
3. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (для підготовки і тестування) 2-ге вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 436 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
5. Электронные доказательства в гражданском и административном судопроизводстве. Руководящие принципы Комитета министров Совета Европы 30 января 2019 и пояснительный меморандум. URL: <https://rm.coe.int/prems-147419-rus-2019-cm-2018-169-lignes-directrices-digital-evidence-/16809ef160> (Дата звернення: 30.05.2022).

Ключові слова: електронні докази, електронні повідомлення, цивільний процес, докази, діджиталізація.

Key words: electronic evidence, electronic messages, civil proceedings, evidence, digitalization.